

6. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Донецької області в 2008 році : статистичний збірник / [від. за вип. О. І. Мошура]. - Донецьк : Головне управління статистики у Донецькій області, 2009. - 255 с.

7. Якубів В. М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 "Економіка сільського господарства і АПК" / В. М. Якубів. - Житомир, 2006. - 20 с.

8. Праця України 2008 : статистичний збірник. - К. : Державний комітет статистики України, 2009. - 313 с.

9. Продовольственная безопасность Украины: состояние, механизмы обеспечения, проблемы : [монография] / Ткаченко В. Г., Богачев В. И и др. ; под общ. ред. проф. В. Г. Ткаченко и проф. В. И. Богачева. - Луганск : Книжковий світ, 2004. - 176 с.

10. Регіони України 2009 : статистичний збірник / [за ред. О. Г. Осауленко]. - К. : Державний комітет статистики України, 2009. - Ч. II. - 757 с.

11. Саблук П. Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні : доповідь на Четвертих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (25-26 червня 2002 р.) / П. Т. Саблук. - К. : ІАЕ УААН, 2002. - 328 с.

12. Сільське господарство Донецької області в 2008 році : статистичний збірник / [від. за вип. О. І. Мошура]. - Донецьк : Головне управління статистики у Донецькій області, 2009. - 297 с.

13. Сільське господарство України у 2008 році / [за ред. Ю. М. Остапчука]. - К. : Державний комітет статистики України, 2009. - 369 с.

14. Стан сільського господарства Донецької області в 2008 році : [економічна доповідь]. - Донецьк : Головне управління статистики у Донецькій області, 2009. - 36 с.

15. Ульяновченко О. В. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: управлінський аспект / О. В. Ульяновченко. - Суми : Довкілля, 2009. - 383 с.

I. Yemelyanova

RESOURCE POTENTIAL OF AGRARIAN ENTERPRISES OF THE DONETSK AREA AS BASIS OF THEIR COMPETITIVENESS

In the article defines the essence of the concept "resource potential of agrarian enterprises" and its role in providing of competitiveness. Modern tendencies and features of the resource providing of agrarian enterprises of the Donetsk area are investigated and possible directions of its optimization are outlined.

Key words: competitiveness, agrarian sector, resource potential, resource provision, agricultural enterprises.

© I. Ємельянова

Надійшла до редакції 23.06.2010

УДК 658.821: 339.13

ОЦІНКА ІНТЕНСИВНОСТІ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ НА РИНКУ

ТЕТЯНА ЗАГОРНА,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства
Макіївського економіко-гуманітарного інституту

У статті розглядаються методичні питання аналізу конкурентної напруженості на ринку з використанням модифікації традиційно використовуваних показників концентрації. Запропоновано показник динаміки часток ринку, що дозволяє більш об'єктивно проводити діагностику інтенсивності конкуренції за розглянутий період.

Ключові слова: конкуренція, інтенсивність конкурентної боротьби, частка ринку, концентрація, діагностика.

Постановка проблеми. Проблема підвищення конкурентоспроможності визнається однією з найважливіших у теорії й практиці економічної науки. Особливе значення вона має для українських підприємств, які функціонують в умовах транзитивної економіки й конкурентні позиції яких на сучасних світових ринках залишаються недостатньо високими. Брак уваги до питань

підвищення конкурентоспроможності в цій ситуації зумовлює дисбаланс розвитку господарського механізму, підвищену кризову вразливість, послаблення ряду ринкових позицій.

Необхідно відзначити, що з ростом глобалізації питання ринкової змагальності все більше пересуваються в макроекономічну сферу й від цього стають ще

№ 4 (104) липень-серпень 2010 р.

більш гострими, а після вступу України у ВТО вітчизняні підприємства особливо зацікавлені в утриманні й посиленні своїх позицій на світових ринках. Можна стверджувати, отже, що успішність розвитку будь-якої соціально-економічної системи прямо залежить від того, наскільки стійкі в конкурентному відношенні її економічні суб'єкти.

У теоретичному відношенні методологія забезпечення конкурентоздатності сьогодні також недостатньо розвинена й не повністю відповідає вимогам сучасної економіки, у тому числі транзитивної. Параметри конкурентоспроможності, порівняно з показниками ефективності, використовуються обмежено, в основному при аналізі локального ринку. Встановлення взаємозв'язку таких показників, виявлення форм залежностей між ними є актуальним завданням.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Основоположниками теорії конкуренції й конкурентної боротьби в її різних проявах вважаються такі класики політичної економії й відомі економісти, які виявили нові форми конкуренції, розвинули й збагатили систему категорій конкуренції, збагатили понятійний та термінологічний апарат: А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль, К. Маркс, А. О. Курній, Ф. І. Еджворт, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, Дж. Кейнс, Й. Шумпетер.

З другої половини ХХ століття, у теорії й практиці економіки одержують розвиток підходи й методики, спрямовані на посилення конкурентної стійкості соціально-економічних систем. У цьому аспекті розглядаються як окремі підприємства і їхні сукупності, так і держави в цілому. Саме в цей період часу звертається особлива увага на якість продукції й праці та на комплексне управління якістю, що сприймається як необхідна умова підвищення конкурентоздатності країни. Безпосередньо проблемами конкуренції й конкурентоспроможності, а також питаннями розвитку й аналізу ринку сьогодні займаються Г. Л. Азоев [1], Г. Л. Багієв, О. П. Градов, О. П. Голубков, М. Г. Долинський, М. І. Книш, І. В. Ліпсіц, А. П. Панкрухін, Е. А. Уткіна, Р. А. Фатхутдінов, Г. М. Чубаков [8], А. Ю. Юданов [9] та ін.

Метод управління конкурентоспроможністю виробництва, у тому числі управління конкурентними перевагами, розробляють такі вітчизняні вчені-економісти, як Л. В. Балабанова [2], А. Е. Воронкова [3], В. М. Горбатов [4], Н. А. Кізім, Ю. Б. Іванов [5], Л. І. Піддубна [6] та ін.

Сучасна транзитивна економіка висуває вимоги до пошуку й розробки нових методів управління з урахуванням маркетингового впливу. Має місце завдання підведення науково обґрунтованої бази під процес управління конкурентоспроможністю - з одного боку, а з іншого - вироблення таких методик, які відповідали б особливостям ринкових процесів в умовах транзитивності. Таке завдання видається досить складним і його вирішення в науковому й практичному плані могло б стати суттєвим внеском у формування сильної конкурентоспроможної економіки.

Метою статті є розвиток методичних підходів до аналізу конкурентної напруженості на ринку з використанням модифікації традиційних показників концентрації. Це дозволить вирішити питання управління конкурентоспроможністю економічного суб'єкта на основі вдосконалення наукових концепцій її оцінки й регулювання.

Виклад основного матеріалу. У практиці аналізу конкурентного середовища для оцінки рівня монополізації й інтенсивності конкуренції традиційно вико-

ристовуються такі визначники, як багатодольний показник концентрації (CR - для чотирьох і більше часток), індекс Херфіндала (Hh - розраховується за допомогою суми квадратів ринкових часток конкурентів), індекс Розенблюта (Ir - як показник рівня монополізації, тому що одержувані за його допомогою значення найточніше відбивають частку ринку, яку займає найбільший конкурент), коефіцієнт Джині (G - розрахунок кумулятивної частки, що сукупно накопичує найбільших конкурентів), розрахунковий індекс Лінда - визначальний ступінь нерівності між лідируючими на ринку продавцями якого-небудь товару). Інтенсивність конкуренції, яку виражають наведені показники, вважається фахівцями обернено пропорційною до ступеня монополізації ринку.

Практично всі представлені показники мають ряд недоліків. Деякі з них, зокрема показник концентрації, індекс Херфіндала, можуть давати порівнянні значення для зовсім різних рівнів реальної монополізації ринку (це відзначалося, наприклад, Г. Л. Азоевим [1, с. 59]).

До того ж варто визнати, що ці індекси недостатньо повно розкривають характер і напруженість конкурентних відносин, які складаються на ринку [5, с. 264]. Вони оцінюють ситуацію лише в загальному вигляді, висвітлюючи, по суті, розподіл ринкових часток між конкурентами. Звичайно, одне це вже достатньою мірою може характеризувати можливості тих або інших підприємств, які присутні на ринку. Однак такі аспекти, як тенденції розвитку конкурентної ситуації, способи конкурентної боротьби на досліджуваному ринку потребують додаткового дослідження [4, с. 72-79; 5, с. 117-120]. Таким чином, вивчення конкурентної ситуації передбачає більш комплексне дослідження, розглянутих показників й індексів явно недостатньо, і вони повинні використовуватися тільки як складова частина комбінованого аналізу [7, с. 48].

Поряд із традиційними показниками ми пропонуємо використовувати показник динаміки. Його визначення та розрахунок базуються на підході, який заснований на відношенні змін часток до загального сукупного ринкового значення. Так, показник динаміки зміни часток ринку за період часу t буде визначатися:

$$D_{n(t)} = \frac{\sum_{i=1}^n |\Delta OP_i|}{2OP}, \quad (1)$$

де $D_{n(t)}$ - показник динаміки зміни часток ринку за період часу t ;

ΔOP_i - зміна частки ринку i -го виробника за період часу t .

Зміна частки ринку розраховується:

$$\Delta OP_i = OP_{i(t)} - OP_{i(t_0)}, \quad (2)$$

$$t = t_1 - t_0, \quad (3)$$

де $OP_{i(t)}$, $OP_{i(t_0)}$ - частка ринку i -го підприємства, відповідно, у кінцевий і початковий моменти часу.

Значення показника динаміки відповідатимуть такій умові:

$$0 \leq D_{(t)} \leq 1. \quad (4)$$

Використання модуля значень у формулі (1) пояснюється тим, що збільшення частки ринку для одного підприємства створюватиме позитивну зміну й компен-

суватиметься (без використання модуля) за рахунок негативної зміни частки іншого підприємства. Підсумування за модулем змін часток дає ефект повторного рахунку, який нівелюється (зводиться нанівець) використанням подвоєного знаменника.

Видається логічним й обґрунтованим використовувати в аналізі конкурентної ситуації модифіковані коефіцієнти CR , які обчислювалися б із урахуванням показника динаміки. Розрахунок такого коефіцієнта може здійснюватися таким чином:

$$CRM_n = \frac{CR_n}{1 + D_{n(t)}}, \quad (5)$$

де CRM_n - модифікований коефіцієнт CR_n ;
 n - кількість підприємств, за якими розраховується CRM .

Аналогічно можна перетворити індекс Херфіндала:

$$IM_{nh} = \frac{I_{nh}}{1 + D_{n(t)}^2}. \quad (6)$$

За методом свого вираховання модифікуючі показники ідентичні стандартним, але мають деякі особливості: а) якщо модифікуючі показники дорівнюють стандартним, то можна зробити висновок про те, що пропорції ринкових часток зберігаються незмінними протягом розглянутого періоду часу й тоді, у випадку високих значень основних показників, це означає стійку монополізацію; б) чим більше модифіковані показники відрізняються від стандартних, тим гострішою була конкурентна боротьба в досліджуваній період, що привело до перерозподілу часток ринку між конкурентами.

Недолік традиційних показників ілюструє приклад зміни ринкової ситуації (табл. 1).

Таблиця 1. - Розподіл часток ринку між конкурентами

Показники розподілу значень	Порядковий номер суб'єкта					
	1	2	3	4	5	6
Частка ринку на початок періоду, %	30	15	10	8	5	4
Частка ринку на кінець періоду, %	15	30	8	10	4	5
Приріст, % до загального ринку	-15	15	-2	2	-1	1
Приріст, % до початкового значення	-50,0	100,0	-20,0	25,0	-20,0	25,0

Наочно видно, що всі традиційні показники фактично не змінилися за досліджуваній період (табл. 2). Без

застосування модифікованих показників тут неможливо дати об'єктивну оцінку конкурентній ситуації.

Таблиця 2. - Конкурентна ситуація в значеннях різних показників

Розрахунковий показник	Приклад зміни значень	
	на початок періоду	на кінець періоду
<i>традиційні показники</i>		
CR_4	0,63	0,63
CR_6	0,72	0,72
I_h	0,133	0,133
I_r	0,4132	0,4132
G	0,555	0,555
<i>пропоновані показники</i>		
D_4	0	0,17
D_6	0	0,18
CRM_4	0,63	0,538
CRM_6	0,72	0,610
IM_h	0,133	0,1288

Основна цінність модифікованих показників полягає в тому, що вони дозволяють сукупно зі стандартними більш точно оцінювати зміни часток ринку в ході

конкурентної боротьби. Різні варіанти інтерпретації значень, які можуть бути отримані в процесі обчислень, представлені в табл. 3.

Таблиця 3. - Значення показників за період

Коефіцієнти	Показники динаміки на початок і кінець періоду		
	$D_H > D_K$	$D_H = D_K$	$D_H < D_K$
$I_{Hh} > I_{Hk}$	Зниження монополізації при зменшенні суми перерозподільчих часток	Зменшення монополізації, загострення конкуренції	Зниження монополізації за рахунок зменшення часток великих компаній
$I_{Hh} = I_{Hk}$	Виняткова ситуація. Монополізація не змінилася. Сума перерозподільчих часток знижується. Становище стабілізується	Пропорція ринкових часток конкурентів не змінилася при $D_H = D_K = 0$. При $D_H = D_K \neq 0$ – пропорція змінилася (ситуація нетипова, але можлива)	Виняткова ситуація. Монополізація не змінилася. Сума перерозподільчих часток збільшується. Стабільність ситуації знижується

Продовження табл. 3

Коефіцієнти	Показники динаміки на початок і кінець періоду		
	$D_H > D_K$	$D_H = D_K$	$D_H < D_K$
$I_{Hn} < I_{Hk}$	Ріст монополізації при зменшенні величин перерозподільчих часток ринку	Ріст монополізації при збереженні суми часток перерозподілу	Ріст монополізації при збільшенні інтенсивності росту великих компаній
$CR_H > CR_K$	Зниження монополізації при зменшенні суми перерозподільчих часток	Зменшення монополізації при збереженні суми перерозподілу часток: $D_H = D_K \neq 0$	Зниження монополізації при загостренні конкуренції – суми перерозподілу часток збільшуються
$CR_H = CR_K$	Рівень монополізації не змінився, конкуренція ослабла порівняно з попереднім періодом	Співвідношення ринкових часток конкурентів залишилося незмінним при $D_H = D_K = 0$. При $D_H = D_K \neq 0$ – пропорція змінилася	Рівень монополізації не змінився, конкуренція підсилилася порівняно з попереднім періодом
$CR_H < CR_K$	Ріст монополізації при зменшенні величин перерозподільчих часток ринку	Подальший ріст монополізації при збереженні величини перерозподілу часток	Ріст монополізації при збільшенні величини перерозподільчих часток ринку

Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати, що залучення в аналіз конкурентної ситуації ринку показників динаміки, а також модифікованих показників, дозволить більш детально оцінювати складну обстановку. До того ж з'являється можливість відстежити процеси перерозподілу часток ринку, які можуть бути завуальовані тим, що стандартні показники, обумовлені математично тільки на кінець періоду, не завжди відбивають зміни, що відбуваються.

Застосування описаних показників дає можливість більш ємного дослідження тенденцій, що відбуваються, і конкретного ілюстрування інтенсивності конкурентних дій. У першу чергу, це матиме важливе значення для державних органів антимонопольного управління економікою [7, с. 49-54].

Висновки

Без серйозного посилення конкурентних позицій на ринках високотехнологічної й передової продукції підприємствам буде важко залишити аутсайдерські позиції та вступити на шлях якісно нового розвитку. А це, у свою чергу, визначає важливість таких питань, як об'єктивна оцінка й регулювання конкурентоспроможності, аналіз її потенціалу й факторів формування, визначення такого її рівня, який найбільш повно буде відповідати вимогам ринку й цілям підприємства.

Потрібно підкреслити, що методологія управління конкурентоспроможністю має свою специфіку й надалі потребує поглиблення діагностичного підходу, тому що процес управління орієнтований не тільки на досягнення певних значень, але й на співвіднесення їх із даними інших організацій, які сприймаються як безпосередні конкуренти.

T. Zahorna

ESTIMATION TO INTENSITIES TO COMPETITIVE TENSION ON THE MARKET

In article the methodical questions of the analysis develop to competitive tension on the market with use the modification traditionally used factors to concentrations. The offered factor dynamic by share market, allowing more objective to conduct the diagnostics to intensities to competitions for considered period.

Key words: competition, intensity of the competitive fight, share market, concentration, diagnostics.

© Т. Загорна

Надійшла до редакції 21.06.2010

№ 4 (104) липень-серпень 2010 р.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. Л. Челенков. - М. : ОАО "Типография "Новости", 2000. - 256 с.
2. Балабанова Л. В. Управление конкурентоспособностью предприятия на основе маркетинга / Л. В. Балабанова, А. В. Кривенко. - Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2004. - 147 с.
3. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация : [монография] / А. Э. Воронкова. - Луганск : ВНУ, 2000. - 315 с.
4. Горбатов В. М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса : [монография] / В. М. Горбатов. - Харьков : ИД "ИНЖЕК", 2006. - 592 с.
5. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства : [монография] / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Ю. Б. Іванова, д-ра екон. наук, проф. О. М. Тищенко. - Харків : ВД "ИНЖЕК", 2006. - 384 с.
6. Піддубна Л. І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління / Л. І. Піддубна. - Харків : ВД "ИНЖЕК", 2007. - 368 с.
7. Прихач А. Ю. Основы управления конкурентоспособностью / А. Ю. Прихач. - СПб. : СПбГИЭУ, 2006. - 307 с.
8. Чубаков Г. Н. Стратегия ценообразования в маркетинговой политике предприятия / Г. Н. Чубаков. - М. : Инфра-М, 1996. - 224 с.
9. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика / А. Ю. Юданов. - М. : Асоц. авторов и издателей "Тандем" ; изд. "ГНОМ-ПРЕСС", 1998. - 384 с.